

A. D. de Groot

(17)

Vroege specialisatie: opvoedkundig slecht?

Het leren waard?
Voor wie? En hoe dan?

Judit Polgar, een Hongaars meisje van amper 13, is internationaal schaakmeester - niet in het vrouwen-, maar in het mannen-circuit - en heeft in augustus 1989 haar eerste grootmeesterresultaat bereikt. Zij komt uit een opmerkelijke familie. Haar twee oudere zussen zijn ook schaakmeesters. Ook zij hebben, als tieners (de oudste is nu de 20 gepasseerd), heel wat overwinningen op grootmeesters op hun naam staan.

Tot zover een recapitulatie van de belangrijkste feiten uit de vorige column. Dat vader Laszlo Polgar de successen van zijn drie dochters uitsluitend toeschrijft aan zijn opvoedingsmethode heeft moeder Polgar mij nog eens extra verzekerd. Toen ik zei dat ik daar niets van geloofde en haar feliciteerde met de buitengewone talenten van haar kinderen lachte zij zo'n beetje; ze moet dat vaker gehoord hebben. Zij bedankte me wel voor het compliment, maar liet niet los wat zij er zelf over dacht.

Duidelijke gegevens over Laszlo Polgars opvoedingstheorie heb ik niet kunnen bemachtigen. Er is een boek van hem in de maak, of misschien al uit, maar in het Hongaars. Interessant is dat een andere Hongaarse familie de theorie ook op hun kinderen wil toepassen. Maar, of dat tweede experiment nu slaagt of niet, onduidelijk blijft of Polgar met zijn „uitsluitende” toeschrijving van de successen van zijn dochters bedoelt dat je van ieder kind een „wonderkind” zou kunnen maken - op een gebied dat zich daartoe leent. Naast schaken komen muziek en wiskunde daarvoor in aanmerking, en tegenwoordig ook informatica-computerkunde. Ook daar behoren uitzonderlijke prestaties van een kind, zonder volwassen levenservaring, tot de mogelijkheden. Zulke andere specialisatiemogelijkheden behoorden, als ik het goed heb begrepen, ook tot het onderwijsleer-aanbod van vader Polgar; de voorkeur van de oudste dochter voor schaken bepaalde de keus. De jongere zusters kwamen al in een schaak-wereld terecht.

Laten we aannemen dat „ieder kind” met een grote korrel zout mag worden gelezen: ieder begaafd kind. Ook dan blijft een belangrijke bewering van Polgar staan; vroege specialisatie op zo'n gebied, inclusief wonderkindprestaties leveren, zou niet slecht maar goed zijn voor de persoonlijkheidsontwikkeling. Daar komt bij dat hij zijn kinderen, om ze te onttrekken aan de verkeerde in-

vloed van het traditionele onderwijs, zelf onderwijs heeft gegeven en ze - na langdurige schermutselingen met de autoriteiten - van school heeft weten te houden. Ook dat is flagrant in strijd met wat heilzaam wordt geacht, ook voor (hoog-)begaafde kinderen: een „brede” basis, een „rustige” verstandelijke ontwikkeling, omgang (en simpele spelletjes) met leeftijdsgenoten op de gewone school. Bij ons mag in de toekomst zelfs het gymnasium niet meer op het twaalfde jaar beginnen; uitstel van de (specialisatie-)keuze is het parool voor iedereen, begaafd of niet. Volgens onze vooroordelen moeten de Polgar-dochters, „uitgebuit” en/of bedorven door hun ouders en door de vroege aandacht van het zich vergapende publiek, opgroeien tot eenzijdige, verwaande, onaangepaste en ongelukkige vrouwen. Polgar beweert het tegendeel.

Is er een interessanter casuïstisch opvoedingsexperiment denkbaar? Ik zou er geen weten. Al die mogelijke negatieve effecten zijn niet nodig, geen noodzakelijk gevolg. Al die risico's, al zijn die in het algemeen wel degelijk reëel, zijn te vermijden. Al die zogenaamd „gelijke kansen” die wij nastreven komen neer op gelijkenschakeling van het leer-aanbod - binnen of buiten de school. Dat leer-aanbod, aldus Polgar, is sterk suboptimaal; wij voegen daaraan toe: voor begaafde kinderen.

Het experiment is waard aandachtig te worden gevolgd door opvoedkundigen - maar dan wel op afstand! In 1938 weigerde Samuel Reshevsky categorisch aan mijn schaakexperimenten deel te nemen omdat zijn ouders en hij in zijn wonderkind-periode grondig genoeg hadden gekregen van de bemoeienissen van, flauwe testjes afnemende en domme vragen stellende (en: openlijk of stilzwijgend moraliserende), psychologen en pedagogen - een veel ernstiger storende factor dan applaus van het publiek voor reëel geleverde prestaties. De mate van iemands aanleg voor iets (in dit geval schaken) is het beste te definiëren als: het niveau dat hij/zij kan bereiken in voor dit doel optimale omstandigheden. Daarbij houdt „optimaal” in: zonder aantoonbare schade, door die vroege specialisatie dus, aan zijn/haar persoonlijkheidsontwikkeling. Als Judit Polgar niet evident onaangepast, ongelukkig of neurotisch wordt, dan kan dit soort opvoeding blijkbaar - nog net, eventueel. Dat zou leerzaam zijn - contra gangbare opvattingen - en als resultaat nog interessanter dan de hoogte van haar „plafond” zelf, op de wereldranglijst.

A. D. de Groot

Het is niet waar dat het niet kan

(20)

Voor mij ligt het manuscript van het boek over László Polgár's opvoedingssysteem, dat zoals bekend de „Polgár girls” heeft opgeleverd; drie IM's, d.i. internationale schaakmeesters volgens mannenmaatstaven. Gezien hun geboortejaren - Zsuzsa 1969, Zsófia 1974, Judit 1976 (nu 13 jaar) - zegt dit genoeg over hun speelsterkte. Maar een leuk detail is het vermelden waard. Toen zij met hun drieën, in een team van vier, bij uitzondering deelnamen aan een vrouwen-landentoumooi (1988), wist Hongarije voor het eerst in de geschiedenis de Russische vrouwen van de eerste plaats af te houden, en de gouden medaille te winnen.

Vader Polgár's boek (*You may bring up a genius. Bring up a happy person*) bevat veel meer gegevens over de prestaties van de drie gezusters, ook op andere gebieden trouwens - onder andere talentkennis (vooral Zsuzsa) en tafeltennis (vooral Judit). Het is niet door Polgár zelf geschreven, maar in hoofdzaak een verzameling gesprekken van hem met de interviewer Endre Farkas. Geen wetenschappelijke „verhandeling” dus, maar wel een zeer leesbaar en leerzaam boek, dat een goed beeld geeft van een uniek „real life”-opvoedingsexperiment: ideeën, meningen, achtergronden, het familieleven (met een leuke en informatieve bijdrage van moeder Klara Polgár - ook geïnterviewd), zoals de „experimentator” zelf er na twintig jaar tegenaan kijkt. Er is een aardig geschreven voorwoord van de Hongaarse I.M. János Szabolcsi, waarvan de laatste zin luidt: *Gaudeamus igitur*. (Daarom: laten wij ons verheugen). Hij doelt daarmee niet alleen op het ongeëvenaarde succesverhaal maar ook op het warme en vrolijke gezinsleven bij de Polgars thuis.

In hoofdstuk I komt de vraag aan de orde: Hoe is dit mogelijk (geweest)? Mogelijk tegen alle protesten en tegenwerking in Hongarije in - een profeet in eigen land... En: mogelijk door wat voor oorzaken, aanleg en/of opvoeding? Polgár ontkent aanlegverschillen niet maar hij legt sterk de nadruk op wat omgeving en opvoeding vermogen: „Genius is not born; genius is nurtured”. Daarbij is het kind zelf uitdrukkelijk „co-author of his upbringing”. Hij legt de nadruk op vroege specialisatie (vanaf 4 à 5 jaar) en op de rol van de opvoeder; en het doel is: „happiness”.

Hoofdstuk II, over Polgár's opvoedingssysteem, gaat in op de redenen waarom hij zijn dochters thuis heeft onderwezen

Het leren waard?
Voor wie? En hoe dan?

en van school gehouden: de school belemmert de ontwikkeling van hoogbegaafden. Verder staat er, onder de titel „Ieder kind is een belofte”, een bespreking in van de kenmerken „vroege specialisatie”, „intensieve opvoeding”, gerichtheid op „kunnen” en de „combinatie van spel en werk”.

In een sectie over de lasten en lusten van „genialiteit” - een woord („genius”) dat ongedefinieerd blijft en voor onze begrippen te gemakkelijk gebruikt wordt - komt een nog krassere uitspraak voor: „Every child born healthy is a potential genius”. Niet identificeren van talent maar ontwikkelen van bekwaamheden is de taak. Het hoofdstuk sluit met een pleidooi voor... Esperanto, dat zo overtuigend is dat ik er spijt van krijg dat ik dat in mijn jonge jaren niet heb geleerd en helpen verbreiden. Hoofdstuk III gaat over de keuze van schaken, en over hoe het is toegegaan bij de ontwikkeling van liefde voor en bekwaamheid in dat spel. De rol van de coach, de betekenis van (personal) computers en van de uitgebreide huisbibliotheek; verder schaken en psychologie, en de relatie met de vrouwenemancipatie (met enige nadruk op de vrouwelijkheid van de Polgár girls) - dit alles komt aan bod.

Hoofdstuk IV tenslotte, officieel getiteld „Endgame: everybody can win”, maar in de samenvatting gekarakteriseerd met het motto: „The point of all this”, gaat over achtergronden en de betekenis van: de familie (als waarde); het behoren tot een (Joodse) minderheid en de strijd tegen vooroordelen; geluk (Polgár's formule: „Happiness = profession + love + freedom + luck”); en tenslotte over morele aspecten van Polgár's opvoedingstheorie en -praktijk: „Let your life be a moral model”.

Het bovenstaande lijkt pure propaganda voor Polgár's boek en is het in zekere zin ook: terwijl ik dit schrijf is er nog geen geschikte uitgever gevonden. Maar heb ik dan helemaal geen kritiek? Natuurlijk wel; maar dit richt zich tegen de talrijke generaliserende uitspraken die er in staan. Net als de meeste andere bevoegen Opvoeders, Leraren, Therapeuten en Goeroes maakt Polgár de fout te denken dat het succes met zijn subjecten op grote schaal herhaalbaar is - voor „every child born healthy”. Zetten we al die uitspraken tussen haakjes, dan blijft een enorm belangrijke case study over, die aantoont dat het niet waar is dat zoiets niet kan! Zo'n eclatante falsificatie van heersende vooroordelen is veel belangrijker dan het eendeloos toetsen van theorieën en hypothesen die toch nooit helemaal kloppen. Maar hier ben ik op een onderwerp gekomen waarop ik nog eens zal moeten terugkomen.

A. D. de Groot

Vooroordelen - in soorten

„Het is niet waar dat het niet kan" was de titel van de april-column, over het opvoedingsexperiment van de Polgár-familie. Die titel drukte uit dat dit experiment een éclatante weerlegging vormde van drie gangbare „altijd"-opvattingen - geleerd uitgedrukt: deterministische wettelijkheden - die dus bepaalde dingen als onmogelijk uitsluiten (nooit). Namelijk: (1) Echt goed schaken kunnen alleen (sommige) mannen: „vrouwen kunnen niet schaken"; (2) Vroege specialisatie in de opvoeding is verkeerd: wie zo wordt opgevoed kan niet tot een evenwichtig en gelukkig mens opgroeien; (3) Het is onmogelijk door opvoeding van een kind een wonderkind te maken (een „genie" - met een forse korrel zout te lezen).

In de omgang, in de politiek, maar ook in de menswetenschappen komen vooroordelen dat iets onmogelijk zou zijn veel voor. We zijn trouwens allemaal slordig in ons denken; we zeggen in ieder geval te gemakkelijk „altijd" en „nooit". Waarschuwingen daartegen, zoals Multatuli's: „Niets is geheel waar; ook dit niet" en het nog kortere en even paradoxale: „Zeg nooit 'Nooit'" zijn bekend genoeg, maar niemand houdt zich daar consequent aan. Geloven mensen echt aan zulke vooroordelen dan zijn zij vaak schadelijk voor eerlijk en logisch denken en voor verstandig handelen in de samenleving. Dan is een radicale weerlegging ervan van groot belang; veel belangrijker, zo betoogde ik, dan het eendeloos sleutelen aan moeilijke theorieën en hypothesen „die toch nooit helemaal kloppen". Over dit onderwerp is meer te zeggen.

In de ingewikkelde werkelijkheid van mens en maatschappij is dit „altijd"- en „nooit"-denken, dat is duidelijk, bijna altijd (sic) een denkfout. Maar voor wie dit inzicht liggen weer andere denkfouten en bijbehorende vooroordelen op de loer. Als is aangetoond, aan één spectaculair geval (of aan sommige bijzondere gevallen), dat „het niet waar is dat het niet kan", dan concluderen sommigen dat die hele weerlegde „wet" dus onzin is en dat het dus altijd kan. Aldus vader László Polgár zelf (Van ieder kind is een „genie" te maken) - en tal van andere bevoegen vernieuwers met hem, in diverse variaties van het geloof: „Met mijn Methode maak je iedereen zalig". Ver voor de oortog dacht de behaviorist J. B. Watson ook ongeveer zo; en niet zo lang geleden was er een leuke: „Iedereen kan alles leren" (als je maar...). De opeenvolging, als modes, van algemene opvoedingstheorieën, en van

Het leren waard?
Voor wie? En hoe dan?

onderwijsvernieuwingen die een „algehele" verbetering beloven, komt uit dezelfde denkfout voort. Van: „Het kan (en is heilzaam) voor sommigen" wordt onbekommerd gemaakt: „Het moet kunnen voor allen" - een bijna altijd (sic) doodgeboren „wet", gezien de enorme verschillen tussen kinderen (en tussen volwassenen).

Maar er is nog een ander type vooroordeel dat het inzicht „dat het niet waar is dat het niet kan" kan bederven. Ik noem dit type: „gelijkheidsvooroordelen", of: „om het even-vooroordelen". Het ligt een beetje besloten in Polgár's „genie-maken" (3); namelijk: Alle kinderen zijn gelijk opvoedbaar. Kijken we naar Polgár nr. (1), dan wordt uit het succes van de „Polgár girls" de conclusie getrokken: „Onzin dus: vrouwen kunnen 'natuurlijk' even goed (leren) schaken als mannen". En met Polgár nr. (2): „Het maakt dus niets uit of je kiest voor vroeg specialiseren of voor de tegengestelde theorie (nadruk op onbekommerd spel en een brede basis); ze zijn gelijkwaardig".

Er is echter geen enkele grond om aan te nemen dat vrouwen gemiddeld even veel aanleg voor schaken zouden hebben als mannen - aanleg versterkt door ambitie, want dat hoort erbij. En er is geen enkele grond om voor twee methoden die beide bij sommige groepen effectief zijn gebelken, aan te nemen dat ze dus gelijkwaardig zijn. Aan de vraag: „En hoe dan?" gaat niet voor niets: „Voor wie?" vooraf. Gelijkheidsvooroordelen komen vooral veel voor als het gaat over „discriminatie". Het is bijvoorbeeld onzinnig om niet te onderzoeken of, maar ervan uit te gaan dat bevolkingsgroepen die naar externe kenmerken verschillen - ras, allochtoon versus autochtoon, milieu van herkomst, sekse - gemiddeld gelijk zouden zijn in aanleg voor leren en studie. Hetzelfde geldt voor de veronderstelling dat subcultuur-verschillen die de ontwikkeling van leervermogen en leerambitie uiteraard sterk mee-bepalen, zouden kunnen worden verwaarloosd, of weggewerkt - door de school, zeker? Het schadelijke van gelijkheidsvooroordelen is dat zij tot domme criteria leiden (bijvoorbeeld voor „ondervertegenwoordiging"), dat zij valse verwachtingen wekken, leerlingen op het verkeerde been zetten, afgunst en onbegrip tussen bevolkingsgroepen die verschillend presteren systematisch bevorderen en goed onderwijsbeleid verhinderen.

Vooroordelen, en gelijkheidsvooroordelen niet te vergeten, moeten worden bestreden. Hoe? Door daarop gericht, grondig differentieel-psychologisch en pedagogisch onderzoek, door onderwijs en in het onderwijs, en door openbaarheid - tegen de taboes in.